

ემზარ ჭანტურიძე, სალომე ჭანტურიძე

ბაბრატიონთა დინასტიის მეშუთა საძველეთა გელათის სამონასტრო კომპლექსში (თამარ მეფე, დავით სოსლანი)

ქართული კულტურის ერთ-ერთი უბრწყინვალესი ძეგლი — გელათის სამონასტრო კომპლექსი, მეფე დავით IV ბაგრატიონის (აღმაშენებლის) განზრახვით უნდა ქცეულიყო საქართველოში არამარტო რელიგიურ და საგანმანათლებლო ცენტრად, არამედ ბაგრატიონთა დინასტიის მეფეთა საძველედ. 1125 წ. დავით აღმაშენებლის გელათის მონასტერში დაკრძალვის შემდეგ, ერთიანი საქართველოს თითქმის ყველა მეფე (გარდა რამდენიმე გამონაკლისისა) გელათის მონასტერში იქნა დაკრძალული. XV ს. ბოლოდან, საქართველოს სამეფო-სამთავროებად დაყოფის შემდეგ გელათის მონასტერში იკრძალებოდნენ იმერეთის მეფეები თავის ოჯახის წევრებთან ერთად და დასავლეთ საქართველოს მაღალი სასულიერო პირები.

გელათის მონასტერში დაკრძალულ ბაგრატიონთა დინასტიის მეფეთაგან გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ თამარ მეფისა და მისი მეუღლის დავით სოსლანის განსასვენებლისა და ამ უკანასკნელის: წარმომავლობის შესახებ.

XX ს. 20-იანი წლების ბოლოს ქართველ მკვლევართა შორის წარმოიშვა აზრთა სხვადასხვაობა თამარ მეფის საფლავის ადგილმდებარეობის შესახებ. ქართული წყაროების თანახმად, თამარ მეფე დაკრძალულ იქნა გელათის მონასტერში. “მაშინ განვიდეს ყოველნი მწარედ მტირალნი და თამარ დაიძინა ძილი იგი მართალთა თუესა იანვარსა ი ... და მერმე უკანასკნელ თვთ მუნვე გელათს დაამკვდრეს თქსა შინა სამარხოსა, დიდებად მუნ შინა დამკვდრებულთა პაპათა და მამათა მისთა, სახელოვანთა დიდთა მეფეთა თანა” (ბასილი ეზოსმოძღვარი, 1959, გვ. 146); “და მიიცვალა მეფე თამარ ხმელსა დგომასა შინა... და წარიყვანეს სამკვდრებელსა მათსა გელათს და დამარხეს სამარხოსა პატიოსანსა...” (ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, 1959, გვ. 112-113), “...დამარხეს ახალსა მონასტერსა გელათს” (ლაშა-გიორგის დროინდელი მემკვიდრე, 1955, გვ. 369). ამდენად, თამარ მეფის იქ დაკრძალვის ფაქტი, მისი საფლავის იქ არსებობა არასდროს ქცეულა სადავო საკითხად, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ სხვადასხვა ვარიანტით გავრცელებულ ლეგენდებს, რომელთა თანახმად, თამარ მეფის საფლავის კვალი დაიკარგა. მკვლევართა გამოთქმული მოსაზრების თანახმად (იხ. ქვემოთ), აღნიშნული ლეგენდები ისტორიულ სინამდვილეს არ ასახავს. წყაროებზე დაყრდნობით, მეცნიერთა დიდი ნაწილი ეთანხმება მოსაზრებას თამარ მეფის გელათის მონასტერში დაკრძალვის შესახებ (ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973, გვ. 753-754; იოანე ბაგრატიონი, 2134, ფ.64წვ; თ. ჟორდანიას, 2005, გვ. 301; ე. თაყაიშვილი, 1972, გვ. 94; ზ. ჭიჭინაძე, ტფ. 1884, გვ.123; ივ. ჯავახიშვილი, 1965, გვ. 291; გ. ავალიშვილი, 1967, 19; ზ. ავალიშვილი, 1989, გვ. 106-107; შ. ნუტუბიძე, 1961, გვ. 40-41; პ. ინგოროყვა,

1963, გვ. 853-854, 1978, გვ. 80; ს. ყაუხჩიშვილი (იხ. მ. ალავეძე, 1966, ივ. ლოლაშვილი, 1989, გვ. 68); ივ. ლოლაშვილი, 1989, გვ. 48, 67, 69; მ. ალავეძე, 1966, №94, 17..05; კ. გრიგოლია, ჟურნ. "ცისკარი", 1966, №9, გვ. 93-101; ბ. ლომინაძე, 1955, გვ. 33; ს. მაკალათია, 1990, გვ. 45; მ. გოგასაძე, 1966, №132...).

1929 წ. ზ. ავალიშვილმა გამოაქვეყნა ფრანგი რაინდის გრაფ დე ბუას წერილი გაგზავნილი ბეზანსონის ეპისკოპოსს ამედე დე ტრემლეისადმი, სადაც ნათქვამია "...ამბად მივიღე და საქმის სიჭეშმარიტე სანდო მოციქულთაგან გავიგეთ, რომ ივერიითაგან ვინმე ქრისტიანენი, გიორგენებად წოდებულნი, ურიცხვი მხედრობით და ქვეითი ჯარით ღვთის აღმაფრთოვნებელ დახმარებით ძალათა ფრიად აღჭურვილით, ურწმუნო წარმართთა წინააღმდეგ სწრაფად აღდგნენ... ზემოთ აღნიშნულნი წმინდა იერუსალიმის მიწის სახსნელად მოვლენ და მთელ საწარმართოს დაიმორჩილებენ. მეფე მათი წარჩინებული, თექვსმეტი წლისაა, აღექვსანდრეს ბადალი ძალით და სიკეთით, თუმცა არა სარწმუნოებით, ჭაბუკი ესე დედამისის დედოფლის უძლიერესის თამარის ნეშტს თან ატარებს, რომელმაც, სანამ ცოცხლობდა, იერუსალიმად წასვლის აღთქმა დასდვა, და შვილსა თვისსა სთხოვა, თუ მიიცვალებოდა, რომ ძვლები მისი უფლის საფლავთან წაესვენებიათ. მან კი დედის თხოვნათა ყურადმღებელმა და დედის აღთქმის შესრულების მსურველმა, დააბირა მისი (გვამის) წმინდა ქალაქში წამოღება წარმართთა ნებით თუ უნებლიეთ" (ზ. ავალიშვილი, 1989, 97-98, ა. სალუქვაძე, ჟურნ. "ცისკარი", 1977, გვ. 45-46).

წერილში მოთხრობილ ამბებთან დაკავშირებით ზ. ავალიშვილმა აღნიშნა, რომ "თამარ მეფის ეს ანდერძი და ლაშა-გიორგის იერუსალიმად გამოლაშქრებაც ზღაპრულია..."

ქრონიკის მოწმობით, თამარი გელათს დამარხეს... ერთი სიტყვით, ფრანგი რაინდის მიერ გადმოცემული ლეგენდის გართულება და გაღრმავება შეიძლება ოცნებისა და სინამდვილის შეუღლებით. ვიმეორებ ეს სიტყუაკაზმული მწერლობის ვალია" (ზ. ავალიშვილი, 1989, გვ. 106-107). მისი მოსაზრებით, აღნიშნულ წერილში მოყვანილი ფაქტები არ შეესაბამებოდა ისტორიულ სინამდვილეს და, ამდენად, მისთვის არანაირი ისტორიული ღირებულება არ მიუნიჭებია.

XXს. 40-ანი წლებიდან მკვლევართა ერთმა ნაწილმა (ს. კაკაბაძე, შ. ამირანაშვილი, ვ. ჩაჩანიძე...), ზემოთ აღნიშნულ წერილზე დაყრდნობითა და სხვა წყაროების თავისებური ინტერპრეტაციის საფუძველზე, ეჭვი შეიტანა თამარ მეფის საფლავის გელათის მონასტერში მდებარეობაში.

1940 წ. ს. კაკაბაძემ საგაზეთო სტატიაში "ერთი საკითხი საქართველოს ისტორიიდან" აღნიშნა, "ამ წერილის შემდეგ (იგულისხმება დე ბუას წერილი - ე.ჭ.) საკითხი თამარის ნეშტის ბედის შესახებ სავესებით ნათელი ხდება (თამარი, როგორც ბევრი ცნობიდან ჩანს, გარდაიცვალა 1207 წ. 18 იანვარს), თამარის გვამი დაკრძალული იქნა გელათში, მაგრამ დედის ანდერძის თანახმად, გიორგი-ლაშამ სამი წლის შემდეგ ამოაღებინა აკლდამიდან დედის ნეშტი და მოინდომა მისი წაღება იერუსალიმში" (ს. კაკაბაძე, გაზ. "ინდუსტრიული ქუთაისი", 1940, XI, XII, №286).

მ. ალავეძის ინფორმაციით, 1966 წ. 22 მარტს ქუთაისის ბედავოვიურ ინსტიტუტში ს. კაკაბაძემ წაიკითხა საჯარო ლექცია "რუსთაველი-ლოლაშვილის

“ზოგიერთი საკითხი”, სადაც, ძირითადად, დაიცვა 25 წლის წინ გამოთქმული მოსაზრება თამარის ნეშტის იერუსალიმში გადასვენების შესახებ, მაგრამ მასში შეიტანა შესწორება, რის თანახმადაც, თამარ მეფის ნეშტის გადასვენება დაუკავშირა არა ლაშა-გიორგის, არამედ დავით ნარინს; “თუმცა თამარმა ანდერძი დატოვა, მაგრამ რაკი ომი წარმოებდა, მისი ნეშტის გადასვენება გარდაცვალებისთანავე გაჭირდებოდა, რის გამოც დროებით დაკრძალეს გელათში... ლაშა-გიორგიმ სამი წლის შემდეგ ამოაღებინა აკლდამიდან დედის ნეშტი და მოინდომა მისი წაღება იერუსალიმს, მაგრამ მისი ეს განზრახვა ვერ განხორციელდა, ამიტომ დროებით დაასვენეს ვარძიაში... თამარის იერუსალიმში გადასვენება უნდა მომხდარიყო არა ლაშა-გიორგის, არამედ დავით ნარინის დროს...” (ვიმოწმებ მ. ალავიძეს, გაზ. “ქუთაისი”, 1966, №94). ამდენად, ს. კაკაბაძის მოსაზრებით, თამარ მეფის აკლდამა გელათის მონასტერში თავისუფალი აღმოჩნდა. თავისი მოსაზრების გასამყარებლად ის იმოწმებს იმერეთის მეფის ალექსანდრე V-ის (1720-1751 წწ.) 1730 წ. გელათის მონასტრისადმი გაცემულ სიგელს თავისი გარდაცვლილი მეუღლის შესახებ: “წარვიღე ცხედარი სასურველი ჩემისა მეფეთა სასაფლაოსა გელათს... იყვნეს მუნ გელათისა კერძო მარჯუნით ეგუტერი დავიწყებული, ჟამთა ვითარებისაგან არა ვინ უწყოდა თუ ვისი საძვალე ყოფილიყო...” (ს. კაკაბაძე, 1921, I, გვ. 120).

მართალია, ალექსანდრე V-მ თავისი მეუღლე მთავარი ტაძრის სამხრეთ მინაშენის აღმოსავლეთ ეკვდერში დააკრძალვინა და შემდეგში თვითონაც მის გვერდში დაკრძალეს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ აღნიშნულ ეკვდერში მანამდე არავინ ყოფილა დაკრძალული. სიგელში საუბარია “ჟამთა სიავისაგან დავიწყებულ ეკვდერზე”, სადაც “არავინ უწყოდა თუ ვისი საძვალე ყოფილიყო”. ასე რომ ალექსანდრე V-ის აღნიშნული სიგელი, რომ თამარ მეფის საფლავი გელათში აღარ არის, მტკიცებულებად ვერ გამოგვადგება. განსვენებული მეცნიერი ასევე იმოწმებს რუსი მოგზაურის ა. მურავიოვის ინფორმაციას, რომელიც მას მიუღია 1843წ. გელათის მონასტერში ყოფნისას მიტროპოლიტ დავით წერეთლისაგან. მასში აღნიშნულია, რომ მთავარი ტაძრის სამხრეთ-აღმოსავლეთით მდებარე ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ეკვდერში, ალექსანდრე V-ის მეუღლის — მარიამის იქ დაკრძალვამდე ყოველწლიურად, თამარ მეფის გარდაცვალების დღის აღსანიშნავად იხდიდნენ პანაშვიდს, რომელიც შემდეგ შეწყდა (მურავიოვი, 1848, გვ. 204-206) ალექსანდრე V-ის სიგელთან და ა. მურავიოვის ინფორმაციასთან დაკავშირებით პროფ. მ. ალავიძე აღნიშნავს: “შესაძლებელია, რომ ალექსანდრე V-მ გელათის ტაძრის სამხრეთის მინაშენის აღმოსავლეთ ეკვდერში მართლაც უცნობი, ცარიელი საფლავი გამოიყენა თავისი მეუღლისათვის და არა თამარ მეფის აკლდამა... მურავიოვი არ მოგვიტხრობს, რომ ეკვდერში იყო ერთდართი აკლდამა თამარისა... ს. კაკაბაძე და შ. ამირანაშვილი იმეორებენ მურავიოვის მონათხრობს იმის შესახებ, რომ აღნიშნულ ეკვდერში ყოველწლიურად იხდიდნენ პანაშვიდს ალექსანდრე V-მდეო. ამ ცნობას ზეპირგადმოცემა უარყოფს. აღნიშნულ წეს-ჩვეულებას აღნიშნულ ეკვდერში შემდეგაც ასრულებდნენ (მ. ალავიძე, 1966, №94, ივ. ლოლაშვილი 1989, გვ. 51-54).

1920წ. გელათის მონასტერში, აღნიშნულ ეკვდერში ე. თაყაიშვილმა აწარმოა არქეოლოგიური გათხრები თამარ მეფის აკლდამის ადგილის დასადგენად.

გათხრების დროს ეკვდერის ჩრდ. კედელთან აღმოჩენილი იქნა ორი პიროვნების ჩონჩხი — ალექსანდრე V-ისა და მისი მეუღლის მარიამ დადიანის. აღნიშნულ გათხრებთან დაკავშირებით, ე. თაყაიშვილის ჩანაწერების შესწავლის საფუძველზე, ივ. ლოლაშვილს აღნიშნული აქვს: "...როცა ე. თაყაიშვილმა საფლავი გახსნა და მასში დამარხულ მიცვალებულთა ძვლები გაზომა, იგი მაშინვე დახურა, ძიებაც შეწყვიტა ისე, რომ აღმოჩენილ ნეშტთა კუთვნილებაზე ერთი სიტყვაც კი არ დაწერა. მოსაზრება, თითქოს, ალექსანდრე მეფემ თავისი მეუღლე დამარხა თამარ მეფის ნასაფლავარში აქ გამოქვეყნებულმა ჩანაწერმა არ დაადასტურა. ე. თაყაიშვილს არ გაუხსნია თამარ მეფის საფლავი. იგი საძიებელია სხვა ადგილს მისსავე ეკვდერში (ივ. ლოლაშვილი, 1989, გვ. 67, ე. თაყაიშვილის არქივის 'აღწერილობა 1972, გვ. 94, ფ. 1-6, 7-13). ე. თაყაიშვილმა იმჟამად ვეღარ შეძლო არქეოლოგიური გათხრების გაგრძელება გელათის მონასტერში თამარ მეფის საფლავის ძიებისათვის. მაგრამ არც ეს ფაქტი, არც ალექსანდრე V-ის ზემოთ აღნიშნული სიგელი და არც ა. მურავიოვის მონათხრობი არ გამოდგება მტკიცებულებად თამარ მეფის საფლავის გელათში არსებობის უარყოფისათვის.

რაც შეეხება ფრანგი რაინდის წერილს, სადაც ის ამბობს: "...ამბად მივიღე და საქმის სიჭეშმარიტე სანდო მოციქულთაგან გავიგეთ..." (ზ. ავალიშვილი, 1989, გვ. 97), არ ნიშნავს იმას, რომ ის აღნიშნული ლაშქრობის უშუალო თვითმხილველი ან მონაწილე იყო. დე ბუა მხოლოდ რაღაც მოარულ, არასანდო ინფორმაციას ფლობს, რომელიც არც ერთი წყაროთი არ დასტურდება. თუ მაშინდელ აღმოსავლეთში შექმნილ პოლიტიკურ სიტუაციას გავაანალიზებთ, ამგვარი ლაშქრობის მოწყობას ვერც ლაშა-გიორგი და, მით უმეტეს, ვერც დავით ნარინი შეძლებდა. აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ დე ბუას წერილში ნახსენები თამარ მეფის ანდერძი არც ერთ წყაროში არ არის დაფიქსირებული და საიდან მოაქვს ის წერილის ავტორს, გაურკვეველია. ამდენად, აღნიშნული დოკუმენტი არ წარმოადგენს უტყუარ პირველწყაროს, რომელსაც შეიძლება დაეყრდნოს მკვლევარი თამარ მეფის საფლავის ადგილმდებარეობის განსაზღვრისას.

ს. კაკაბაძის მოსაზრება თამარ მეფის ნეშტის იერუსალიმში გადასვენების შესახებ გაიზიარა შ. ამირანაშვილმა. მან აღნიშნა, რომ "გიორგი-ლაშამ განახორციელა დედის უკანასკნელი წადილი. მან უთუოდ შეარჩია დრო, ქართული მხედრობის დახმარებით მოიტანა დედის ცხედარი იერუსალიმში და დაკრძალა იგი ქრისტეს საფლავთან" (შ. ამირანაშვილი, გაზ. "კომუნისტი", 1961, №5, მისივე ქართული ხელოვნების ისტორია, 1971, გვ. 362-363). მკვლევართა დიდი ნაწილის აზრით, საკითხისადმი ასეთი მიდგომა ალოგიკურია და ამდენად მიუღებელია, რადგანაც არც ერთ წყაროში არაფერია ნათქვამი თამარ მეფის ნეშტის იერუსალიმში გადასვენების შესახებ.

ს. კაკაბაძისა და შ. ამირანაშვილის მოსაზრება გაიზიარა ვ. ჩაჩანიძემ, რომელმაც აღნიშნა მ. თამარაშვილის დამსახურება უცხოეთის წიგნთსაცავებში გამოვლენილი და შესწავლილი საქართველოს ისტორიის ამსახველი მასალების შესახებ. მისი აზრით, "სადაც (არქივებში - ე. კ.) უუქველი იქნება ცნობები თამარ მეფის ნეშტის იერუსალიმში გადასვენების შესახებ" (ვ. ჩაჩანიძე, 1974.

გვ. 29).; მან ეს საკითხი საბოლოოდ გადაწყვეტილად მიიჩნია: "...ფრანგი ჯვაროსანი რაინდის წერილი და საბჭოთა მეცნიერთა (ს. კაკაბაძე, შ. ამირანაშვილი) მოსაზრებანი დამაჯერებელ საფუძველს იძლევიან ვიფიქროთ, რომ თამარ მეფის ცხედარი დაკრძალულია იერუსალიმში და მისი საფლავი იქ უნდა ვეძიოთ" (იქვე, გვ. 31). აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ვ. ჩაჩანიძე ამ შემთხვევაში ეყრდნობა დე ბუას გაგზავნილ საეჭვო ღირებულების წერილს, ს. კაკაბაძის, შ. ამირანაშვილის მოსაზრებებსა და საკუთარ ვარაუდებს. სხვა წყარო, რომელსაც მკვლევარი დაეყრდნობოდა, მეცნიერებისთვის ცნობილი არაა.

თამარ მეფის ნეშტის იერუსალიმში გადასვენების ვერსიას დასაშვებად მიიჩნევს აკად. რ. მეტრეველი (რ. მეტრეველი, 1991, გვ. 301-309).

გელათის მონასტერში თამარ მეფის საფლავის არსებობას ადასტურებს ვახუშტი ბატონიშვილი: "ამას შინა (გელათში - ე. ჭ.) დაფლულ არიან აღმაშენებელი, გიორგი, თამარ, ლაშა, რუსუდან, დავით, დავით და სხვანიცა" (ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973, გვ. 754).

1965 წ. 14 ოქტომბერს ქუთაისის პედ. ინსტიტუტში გამართულ ს. ყაუხჩიშვილის დაბადების 70 წლისთავის აღსანიშნავ იუბილეზე, იუბილარი შეეხო თამარ მეფის საფლავის ადგილმდებარეობის საკითხს, სადაც აღნიშნა: "მე არ ფიცი რატომ ვუცხადებთ უნდობლობას მემატიაწეებს. სხვა რამეში ვემყარებით და რაღა ეს ცნობა თამარის საფლავის შესახებ არაა მისაღები... სამივე ეს თხზულება (ბასილი ეზოსმოდღვარის "ცხოვრება მეფეთ მეფისა თამარისა", უცნობი ავტორის "ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი", ლაშა-გიორგის დროინდელი მემატიაწის "ცხოვრება დიდისა მეფეთ მეფისა თამარისი" - ე. ჭ.) სხვადასხვა პირს ეკუთვნის. სამივე პირი ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად წერდა ისტორიას. ამ მემატიაწეთა ცნობით, თამარი დაკრძალეს გელათში... ლეგენდა, ვითომდა თამარის ნეშტს ლაშა-გიორგის დროს დაატარებდნენ და იერუსალიმში გადაასვენესო, სანდო არაა. ამას დიდად საპატივცემულო მეცნიერები ამბობენ და მე მათ ვერ დავეთანხმები..." (ვიმოწმებ მ. ალავიძეს, გაზ. "ქუთაისი", 1966, 17.05, №94).

ბ. ინგოროყვა კატეგორიულად უარყოფს თამარ მეფის იერუსალიმში გადასვენების შესახებ არსებულ მოსაზრებას. მისი აზრით, თამარი გელათის მონასტერშია დაკრძალული (ბ. ინგოროყვა, 1963, გვ. 853-854., მისივე 1978, გვ. 80).

კ. გრიგოლია თამარ მეფის განსასვენებლის გელათში არსებობას უტყუარ ფაქტად მიიჩნევს. ის აღნიშნავს "სამივე ისტორიკოსის (თამარ მეფის დროინდელი ისტორიკოსები - ე. ჭ.) მიერ ასე შეთანხმებულად თამარის მუღმივ განსასვენებელ ადგილად გელათის დასახელება უთუოდ იმას მოწმობს, რომ ამ შემთხვევაში ჭეშმარიტებასთან გვაქვს საქმე ... თამარის მემატიაწე ისტორიკოსების ერთხმად ნათქვამი მითითება თამარის გელათში დაკრძალვის შესახებ სათანადო სიზუსტით ასახავს ისტორიულ სინამდვილეს. თამარი გელათშია დაკრძალული. მისი საფლავი სწორედ აქ არის საძებარი და არსად სხვაგან (კ. გრიგოლია, ჟურ. "ცისკარი", 1966, №9, გვ. 3, 101).

თამარ მეფის საფლავის ადგილსამყოფლად გელათს მიიჩნევს ასევე ი. ლაღაშვილი "თამარი დაკრძალეს გელათში, იქედან იგი არავის გადაუსვენებია. მისი საფლავის ძიება იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში (თუ უფლის ტაძარში)

არა თუ უშედეგოა, უაზრობაცაა...” (ივ. ლოლაშვილი, 1989, გვ. 48, 67). მისივე ინფორმაციით 1966წ. 10 ივლისს გელათში, თამარის ეკვდერში შეკრებილან ქართველი მეცნიერები: ს. ყაუხჩიშვილი, შ. ამირანაშვილი, გ. ჩიტაია, კ. გრიგოლია, მ. ალავეძე ... გამართულ დისკუსიაში გამოთქმულა სხვადასხვა მოსაზრება. შ. ამირანაშვილის განცხადება თამარ მეფის იერუსალიმში გადასვენების შესახებ უკვე აღარ იყო ისე გადაჭრით ნათქვამი, როგორც პირვანდელ შემთხვევაში. მან აღნიშნა: “შე გამოვთქვი აზრი გელათიდან თამარის ნეშტის გადასვენების შესაძლებლობის შესახებ. ამ აზრს გადაჭრით არ ვიცავ. ს. ყაუხჩიშვილის მოსაზრებით “ეკვდერს ჰქვია “თამარის ეკვდერი”, საფლავიც აქ იქნება... მოსაზრება გელათიდან თამარის სხვაგან გადასვენების შესახებ მიმაჩნია არათუ შესაძლებლად, არამედ შეუწყნარებლად. ამ მოსაზრებას დაეთანხმა გ. ჩიტაია“ (იქვე, გვ. 68).

თამარ მეფის განსასვენებლის ადგილად გელათის მონასტერს მიიჩნევენ ასევე: ივ. ჭავჭავაძე (ივ. ჭავჭავაძე, 1965, გვ. 291, შ. ნუცუბიძე (შ. ნუცუბიძე, 1961, გვ. 40-42, დ. ღამბაშიძეს (დ. ღამბაშიძე, 1909, გვ. 11-12); (ბ. ლომინაძე), ბ. ლომინაძე, 1955, გვ. 33; ზ. ავალიშვილი (ზ. ავალიშვილი, 1989, გვ. 106)... ასე, რომ მკვლევართა მოსაზრება, თამარ მეფის განსასვენებლის გელათში არსებობისა, როგორც ზემოდ აღვნიშნეთ, ემყარება იმ ქართველ ისტორიკოსებს, რომლებიც თვითმიზღველნი იყვნენ მისი იქ დაკრძალვის ფაქტისა.

ამდენად, შ. ამირანაშვილის, ს. კაკაბაძის, ვ. ჩაჩანიძის, რ. მეტრეველის მიერ გამოთქმული მოსაზრება თამარ მეფის ნეშტის იერუსალიმში გადასვენების შესახებ სინამდვილეს არ უნდა შეესაბამებოდეს და მეცნიერული კვლევა-ძიებისათვის მთელი რიგი ფაქტორების გათვალისწინებით მიუღებელია:

1. ფრანგი რაინდის დე ბუას წერილის გაგზავნის ვადა ზ. ავალიშვილმა განსაზღვრა 1207-1208 წლებით (ზ. ავალიშვილი, 1989, გვ. 100). ამ პერიოდისათვის თამარ მეფე ცოცხალი იყო. პ. ინგოროყვას მიხედვით, წერილი გაგზავნილი უნდა ყოფილიყო 1215 წ. (პ. ინგოროყვა, 1978, გვ. 79-80).

2. მაშინდელ აღმოსავლეთში შექმნილი რთული პოლიტიკური და არასტაბილური ვითარება არ იძლეოდა იმის საშუალებას, რომ ლაშა-გიორგის შეძლებოდა ასეთი გრანდიოზული ლაშქრობის მოწყობა იერუსალიმის მიმართულებით, მითუმეტეს ამას ვერ შეძლებდა დავით ნარინი.

3. არც ერთ ისტორიულ წყაროში (მატიანეებში, სიგელებში, ანდერძებში, ქრონიკებში...) არ არის დაფიქსირებული ლაშა-გიორგის იერუსალიმში მოწყობილი ლაშქრობისა და თამარ მეფის ნეშტის იქ გადასვენების შესახებ (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ გრაფ დე ბუას გაგზავნილ საექვო ღირებულების წერილს).

4. არც ალექსანდრე V-ის 1730 წ. გელათის მონასტრისადმი გაცემულ სიგელში, არც მურავიოვის მონათხრობში და არც ე. თაყაიშვილის არქივში დაცულ ხელნაწერებში არსად არ არის უარყოფილი თამარ მეფის გელათში დაკრძალვის ფაქტი, ან დადასტურებული მისი ნეშტის იერუსალიმში გადასვენების სინამდვილე. ალბათ, ოდესმე სახელმწიფოს ექნება საშუალება და სურვილი არქეოლოგიური სამუშაოების დასაფინანსებლად. მეცნიერთა დიდი ნაწილის აზრით, თამარ მეფის საფლავის მოძებნის სამუშაოები უნდა დაიწყოს არა იერუსალიმში, კახეთში, სამეგრელოში ან სვანეთში..., არამედ გელათის სამონასტრო კომპლექსში.

დავით სოსლანის წარმომავლობით ბაგრატიონობა და მისი გელათში დაკრძალვის ფაქტი ქართულ ისტორიოგრაფიაში ეჭვის ქვეშ არავის დაუყენებია, მაგრამ 1941 წ. ქ. ორჯონიკიძეში, ჩრდ. ოსეთის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში ე. პჩელინამ წაიკითხა მოხსენება, სადაც გამოთქვა მოსაზრება, რომ არდონის ხეობის სოფ. ნუზალში მდებარე პატარა ეკლესიაში უნდა იყოს დაკრძალული თამარ მეფის მეუღლე, ცარაზონების დინასტიის შთამომავალი დავით სოსლანი. ამით მან ეჭვის ქვეშ დააყენა დავით სოსლანის წარმომავლობით ბაგრატიონობა და მისი გელათის მონასტერში დაკრძალვის ფაქტი.

1946 წ. იმავე ინსტიტუტის დავალებით, არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ ე. პჩელინას ხელმძღვანელობით სოფელ ნუზალის ეკლესიაში არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოაჩინა სამარხი, რომელშიდაც ესვენა მაღალი და ძლიერი აგებულების ახალგაზრდა მამაკაცის ნეშტი.

ე. პჩელინამ ჩრდ. ოსეთის სამეცნიერო კვლევით ინსტიტუტში რუსულ და ოსურ ენებზე წარდგენილ ნარკვევში „Нузальская часовня в северной Осетии“ (Архив соини ист. Отд. №6 opis. 10) და რუსულ და ოსურ ენებზე გამოქვეყნებულ წერილში „Нузальская часовня-гробница Давида Сослана“ (Растдзинад, 1946, №115, 8.06) ორივე შემთხვევაში ვიმოწმებ ივ. ლოლაშვილს, „დავით სოსლანის აკლდამის საიდუმლოება“ 1971, გვ. 6) განაცხადა, რომ ნუზალის ეკლესიაში აღმოჩენილი ნეშტი ეკუთვნის დავით სოსლანს, ხოლო ეკვდერი აგებულია მისი დაკრძალვის უმალ XIII ს. დასაწყისში. ე. პჩელინას მოსაზრებით, დავით სოსლანი იყო ცარაზონთა დინასტიის შთამომავალი. ამიტომ, ოსური ჩვეულების თანახმად, რომელიც არ იძლევა გარდაცვლილის ნეშტის დატოვებას უცხოეთში, მიცვალებული დაკრძალეს საგვარეულო სასაფლაოზე - ნუზალის ეკვდერში, რომლის კედლებზე გამოსახული არიან დავით სოსლანი, მისი წინაპრები და მემკვიდრეები: ათონ-ჯადრონ-სოსლან-გიორგი(ლაშა)-დავით ულუ. ე. პჩელინას აზრით, აღნიშნული ტრადიცია მით უმეტეს დაცული იქნებოდა ამ გვარის გამოჩენილი წევრის, ცნობილი მხედართმთავრისა და თამარ მეფის მეუღლის დავით სოსლანის მიმართ (იქვე, გვ. 6-7). ე. პჩელინას მტკიცება, უარყოს დავით სოსლანის წარმომავლობით ბაგრატიონობა და ამისთვის მოიშველიოს ქართული წყაროები, გაოცებას იწვევს. მისივე განცხადებით „Современики царица Тамари и Давида Сослана об этом или умалчивали или говорили другое (ივ. ლოლაშვილი 1971, გვ. 76). გვინდა აღვნიშნოთ, რომ სწორედ ქართულ წყაროებშია დაცული ცნობები დავით სოსლანის შთამომავლობით ბაგრატიონობის შესახებ, რაზეც ქვემოთ გვექნება საუბარი.

ე. პჩელინას შეხედულება ამ საკითხთან დაკავშირებით მთლიანად გაიზიარა ანთროპოლოგმა თ. მამუკაევმა, რომელიც თავის მონოგრაფიაში „Тайна Нузальской часовни“ დაბეჭდვით ცდილობს გაამყაროს ეს მოსაზრება და დამტკიცოს, რომ ნუზალის ეკლესიაში აღმოჩენილი მამაკაცის ჩონჩხი არის დავით სოსლანის: „Нузальская часовня является усыпальницей Давида Сослана... Данные исследования составлены историческими, литературными и фольклорными сведениями о Давиде Сослане, а также археологическими данными и фресковой росписью Нузальской часовни“ (ტ. მამუკაევი, 1969, გვ. 104). ის ასევე იზიარებს დავით სოსლანის ოსურ-ცარაზონთა დინასტიურ

წარმომავლობას. ტ. მამუკაევი უფრო შორს მიდის, როცა, თავისი უკიდევანო ფანტაზიის წყალობით ცდილობს, “გაამდიდროს” ე. პჩელინას მოსაზრება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით. მონოგრაფიის ავტორი აცხადებს, რომ დავით სოსლანი გამხდარა შეთქმულების მსხვერპლი და აქვე ცდილობს ახსნას მისი სიკვდილის გამომწვევი მიზეზები. “Смерть квалифицируется как насильственная.... Характер и свойства их указывают на то, что падение пострадавшего не было просто с высоты.... Это могло произойти при падении пострадавшего со скачущей лошади..... При любом варианте, характер и свойства обнаруженных травм смерть наступила во время тяжёлой схватки с врагом”. ყოველად მიუღებელია ასევე ავტორის მსჯელობა ნუზალის ეკლესიაში დაცულ ფრესკებთან და ქართულ წარწერებთან დაკავშირებით, რომელიც ძალიან დაზიანებულია. მისი აზრით, კედელზე გამოსახული არიან: ათონი (სოსლანის ბაბუა), ჯადრონი (სოსლანის მამა), შემდეგ თვით სოსლანი და მის გვერდით გიორგი-ლაშა (დას. ნაშრომი გვ. 103-110). ავტორი აქვე აღნიშნავს: მართალია მეოთხე ფრესკა ძალიან დაზიანებულია, სახე და სახელები წაშლილია, მაგრამ შემორჩენილი კონტურები ძალიან გავს ბეთანიის მონასტერში შემორჩენილ ლაშა-გიორგის პორტრეტს (იქვე, გვ. 110). ასეთი მსჯელობა ღიმილის მომგვრელია. ამა თუ იმ ფრესკაზე გამოსახული კონტურები შეიძლება მიახლოდეს სხვა ფრესკის კონტურებს, მაგრამ ეს პიროვნების დასადგენად საკმარისი არაა. მით უმეტეს არც პჩელინას და არც მამუკაევს, ლოლაშვილის განმარტებით, ძველი ქართული დამწერლობა არ ცოდნიათ და როგორ წაიკითხავდნენ დაზიანებულ წარწერებს (ივ. ლოლაშვილი, 1971, გვ. 35-36). უამრავი მაგალითის მოტანა შეგვიძლია, რომ ყოველთვის არ არის ამა თუ იმ პირის განსასვენებელი იქ, სადაც მათი ფრესკებია გამოსახული. მაგ., ვარძიაში გამოსახული არიან გიორგი III და თამარი, ბეთანიაში თამარი და ლაშა-გიორგი, ყინწვისში და ბერთუბანში თამარი, მაგრამ ისინი ყველანი დაკრძალულნი არიან გელათის სამონასტრო კომპლექსში. ამდენად, ნუზალის ეკლესიაში გამოსახული დავით სოსლანის საეჭვოდ მიჩნეული ფრესკა მტკიცებულებად ვერ გამოდგება იმისათვის, რომ მისი იქ დაკრძალვა ისტორიულ სინამდვილედ მივიჩნიოთ.

ე. პჩელინა-ტ. მამუკაევის მოსაზრებას თავგამოდებით იცავს ი. გაგლოევი. “საისტორიო წყაროები (თამარის და ლაშა-გიორგის ისტორიკოსები, ვახუშტი ბაგრატიონი) არ ადასტურებს დავით სოსლანის ბაგრატიონობას არც დედისა და არც მამის მხრიდან... მოსაზრება ნუზალის აკლდამაში დავით სოსლანის დაკრძალვის შესახებ ახლოა ჭეშმარიტებასთან...” (ი. გაგლოევი, 1969, გვ. 33).

ისტორიაში ხშირია შემთხვევები სინამდვილის დამახინჯებული, სახეშეცვლილი ასახვისა წყაროების ფალსიფიცირების საფუძველზე. ზემოთ აღნიშნულიც ერთ-ერთი ამდგვარი უსუსური მცდელობაა. მოსაზრების (რომ სოსლანი არც დედით და არც მამით არ იყო ბაგრატიონთა შთამომავალი, რომ ის წარმოადგენდა ცარაზონების დინასტიის მემკვიდრეს და დაკრძალულია არა გელათში, არამედ ნუზალის ეკლესიაში) ავტორები თავიანთი “თეორიების” მეტი დაბაჯრებლობისათვის იმოწმებენ ქართულ წყაროებს. მაგრამ, იქ სულ სხვა რამ არის აღნიშნული: “თამარის ქმარი დავით იყო ოგოსთა მეფე ტომი ბაგრატიონთა... მოკვდა გიორგი მეფე (გიორგი-ლაშა - ე.წ.) ბაგავანს... წაყვანეს მაშინვე გელათს, დამარხეს საფლავსა მამისა მისისასა” (ლაშა-გიორგის

დროინდელი მემბტიანე, 1955, გვ. 369, 371); "...იყო სახლსა შინა დედოფლისა რუსუდანისასა (გიორგი III-ის ერთ-ერთი და - ე.ჭ.) მოყმე ეფრემის ძეთაგანი (ამ საკითხთან დაკავშირებით უფრო ვრცლად იხ. კ. კეკელიძე, ეტიუდები, 1956, გვ. 312-318; მისივე, 1957, გვ. 2-6), რომელი არიან ოვსნი. ...ესე დედოფალსა რუსუდანს მოყევანა საზრდელად სახლსა შინა მისსა (დავით სოსლანი - ე.ჭ.) ... მითხრობად შეუძლებელ არს, თუ ვითარსა ბედნიერობასა, სვიანობასა დღეკეთილობა თამარისი დავითის, მოყმისა დავითიანისა..." (ისტორიანი და აზმანი შარავანდელთანი, 1959, გვ. 46, 47-48). ვახუშტი ბატონიშვილის მიხედვით, "...გარნა მაშინ პოვეს ყრმა ეფრემის ძისაგან ოვსთა მეფისა, რომელი აღეზარდა მამიდასა თამარისასა. არამედ ესე დავით იყო მეფის გიორგის (გიორგი I - ე.ჭ.) ძის დიმიტრისაგან... რამეთუ დიმიტრის ანაკოფიას აფხაზეთს დაშთა ძე (დავითი - ე.ჭ.) და ივლტოდა ბებით (აღდე - ე.ჭ.; იხ., ასევე, გიორგი კედრენე, 1963, გვ. 58) ოვსეთს. მუნ შეიღებულმან იქორწინა ოვსთა მეფის ასულსა ზედა და ძე იგი მისი ოვსეთს მყოფი მამულით იწოდა მეფედ ოვსთა და ძის ძის-ძე დიმიტრისა და ამ დავითის მამა შერთეს რუსუდანს (თამარის მამიდა - ე.ჭ.) ...ხოლო ქმარსა ამისსა სხუას ცოლთან ესუა ძე დავით, რომელი წარმოიყვანა ამან რუსუდან და აღზარდა ძედ თვისად..." (ვახუშტი ბატონიშვილი, 1973, გვ. 176). ამდენად, წყაროებში ერთი სიტყვაც არ არის ნათქვამი დავით სოსლანის ცარაზონების დინასტიის წარმომავლობაზე. როგორც იტყვიან, ტყუილს მოკლე ფეხი აქვს.

აღნიშნული მონოგრაფიის ანოტაციაში პროფესორები: დ. როზლინი და ცაგარეიშვილი მაღალ შეფასებას აძლევენ მამუკაევის ნაშრომს და მთლიანად იზიარებენ ე. პჩელინასა და ტ. მამუკაევის მოსაზრებას დავით სოსლანის ცარაზონების დინასტიის წარმომავლობისა და მისი ნეშტის ნუზალის ეკლესიაში დაკრძალვის შესახებ.

ზემოთ დასახელებულ ავტორთა (ე. პჩელინა, ტ. მამუკაევი) შეხედულებები მთლიანად გაიზიარეს ასევე: ი. მეგრელაძემ (ი. მეგრელაძე, 1966, № 229 29. 09), ტ. ესენოვმა (ტ. ესენოვი, 1964, №124), ლ. ქემოკლიძემ (ლ. ქემოკლიძე, 1970, №62).

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ დასახელებული წყაროები სულ სხვაგვარ ინფორმაციას გვაწვდიან, ვიდრე საქართველოს ისტორიისა და ქართული წყაროების "მცოდნე" ავტორები. ამდენად, მავანთა მცდელობა, წარმოადგინონ სახეშეცვლილი ისტორია, განწირულია მარცხისათვის.

ე. პჩელინას მოსაზრებას გაზ. "ზარია ვოსტოკას" რედაქციის თხოვნით, პასუხი გასცა აკად. ს. ჯანაშიამ. მან უარყო პჩელინას მიერ გამოთქმული მოსაზრება დავით სოსლანის ცარაზონების დინასტიიდან წარმომავლობისა და მისი ნუზალის ეკლესიაში დაკრძალვის შესახებ: "თამარ მეფის ქმარი დავით სოსლანი ეკუთვნოდა ბაგრატიონების ქართული სამეფო დინასტიის გვერდით შტოს, რომელიც ოსეთში დამკვიდრდა XI ს. არავითარი ისტორიული მონაცემი არ მოიპოვება იმის შესახებ, რომ ეს მფლობელი სახლი წარმოიშვა სოფ. ნუზალიდან..." (ს. ჯანაშია, 1946, №123).

ცნობილი ოსი მკვლევარი ბ. ალბოროვი დავით სოსლანის წარმომავლობაზე არაფერს ამბობს, მაგრამ კატეგორიულად უარყოფს მისი ნუზალის ეკლესიაში დაკრძალვის ფაქტს.

ზემოთ დასახელებული წყაროების თანახმად და ქართველ მეცნიერთა აზრით, დავით სოსლანი წარმომავლობით იყო ბაგრატიონთა გვერდითი შტოს შთამომავალი (იხ., ზემოთ დასახელებული წყაროები, ასევე ავტორთა შრომები: ივ. ჯავახიშვილი, 1965, გვ. 259; ს. ჯანაშია, 1946, №123; მ. დუმბაძე, 1966, №304; ივ. ლოლაშვილი, 1971, გვ. 75, 77-82; ს. მაკალათია, 1990, გვ. 17...).

კ. კეკელიძე ვრცლად შეეხო დავით სოსლანის წარმომავლობის საკითხს. მისი აზრით, ის “დედითაც და მამითაც სამეფო გვარს ეკუთვნოდა. დედით ბაგრატიონთა შტოს, ხოლო მამით ოსეთის ბაგრატიონებს. ოსთა ბაგრატიონებს დასაწყისი მოაქვთ გიორგი I-ის (1014-1027) ძის დიმიტრის შვილის დავითისაგან. აფხაზეთში მცხოვრებ დიმიტრის დარჩა შვილი დავითი. ეს უკანასკნელი თავისი დედით, რომელიც ოსის ქალი იყო და რომელსაც, ბიზანტიელების ცნობით (იხ. გიორგი კედრენე, გეორგიკა, ტ. V, 1963, გვ. 58), ალდე ერქვა, გადასახლდა ოსეთში. აქ მან შეირთო ოსეთის მეფის ქალი და შემდეგში გამეფდა კიდევ; ამგვარად, მან საფუძველი დაუდო ოსთა ბაგრატიონების დინასტიას. ამ დავითს ჰყავდა შვილი დავითი, რომელმაც ცოლად შეირთო დავით აღმაშენებლის ქალი რუსუდანი. მათგან წარმოიშვა ათონ, ათონისაგან ჯადრონ, ჯადრონისაგან დავით სოსლანი, რომელიც იზრდებოდა თამარის მამიდის რუსუდანის სასახლეში სამშვილდეს და შემდეგ თამარის მეუღლედ იქნა მოწოდებული” (კ. კეკელიძე, 1956, გვ. 313). იქვე კ. კეკელიძე განმარტავს თუ რატომ მოიხსენიებენ ქართულ წყაროებში ოსეთს დამკვიდრებულ ბაგრატიონებს “ეფრემიანებად” (1956, გვ. 314-318, 1957, გვ. 4-6). ივ. ლოლაშვილის განმარტებით: ტერმინები “ეფრემიანი” და “ეფრემის ძეობა” დავით სოსლანის ბაგრატიონობას არ გამორიცხავს, არამედ ადასტურებენ. ამ ტიტულის მქონე პირიც ისეთივე ბაგრატიონია, როგორც რომელიმე დავითიანი... იგი ჩამომავლობით ბაგრატიონია და ეკუთვნის დავითიან ბაგრატიონთა გვერდით შტოს” (ივ. ლოლაშვილი, 1971, გვ. 79).

ამდენად, ქართული წყაროების, მკვლევართა მიერ გამოქვეყნებული შრომათა ანალიზის საფუძველზე, ქართველ მეცნიერთა დიდი ნაწილის აზრით, დავით სოსლანი წარმომავლობით იყო ბაგრატიონთა დინასტიის შთამომავალი და ის გარდაცვალების შემდეგ დაკრძალულ იქნა არა ნუზალის ეკლესიაში, არამედ გელათის მონასტერში, ერთიანი საქართველოს ბაგრატიონთა დინასტიის მეფეთა საძვალეში.

დამოწმებული ლიტერატურა

- გ. ავალიშვილი, 1967 - გ. ავალიშვილი, მგზავრობა თბილისიდან იერუსალიმამდე, თბ., 1967.
- ზ. ავალიშვილი, 1989 - ზ. ავალიშვილი, ჯვაროსანთა დროიდან, თბ., 1989.
- მ. ალავიძე, 1966 - მ. ალავიძე, თამარ მეფის ეკვდერი გელათში, გაზ. "ქუთაისი", 1966 წ. 17. 05 №94.
- შ. ამირანაშვილი, 1971 - შ. ამირანაშვილი, ქართული ხელოვნების ისტორია, თბ., 1971.
- შ. ამირანაშვილი, 1961 - შ. ამირანაშვილი, რას მეტყველებს რუსთაველის ზორტრეტი, გაზ. "კომუნისტი", 1961, №5.
- ბაგრატიონი იოანე, 2134, ფ. 645ვ.
- ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973 - ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბ., 1973.
- ბასილი ეზოსმოდვარი, ცხოვრება მეფეთ მეფისა თამარისი, ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბ., 1959.
- ი. გაგლოევი, 1969 - Гаглов И., Средневековые летописи о Давиде Сослане, журн. "Литературная Осетия", 1969. №33.
- დ. ლამბაშიძე, 1909 - Гамбашидзе Д., Гаенатский монастырь, Тб., 1909.
- მ. გოგასაძე, 1966 - მ. გოგასაძე, თამარ მეფის საფლავის სკიტიზისათვის, გაზ., "ქუთაისი", 1966, №9.
- კ. გრიგოლია, 1966 - კ. გრიგოლია, თამარ მეფის აკლდამის საიდუმლოება, ჟურნ. "ცისკარი", 1966, №9.
- მ. დუმვაძე, 1966 - Думвадзе М., Еще раз о Давиде Сослан, Вечерный Тбилиси, 1966, 304.
- ე. თაყაიშვილის არქივის აღწერილობა, თბ., 1972, ფონდი 1-6, 7-13.
- პ. ინგოროყვა, 1978 - პ. ინგოროყვა, თხზ. ტ. I, 1963, ტ. IV, თბ., 1978.
- ისტორიკონი და აზმანი შარავანდედთანი, ქართლის ცხოვრება ტ. II, თბ., 1959.
- ს. კაკაბაძე, 1921 - ს. კაკაბაძე, დასავლეთ საქართველოს ისტორიის საბუთები I, 1921.
- ს. კაკაბაძე, 1940 - ს. კაკაბაძე, ერთი საკითხი საქართველოს ისტორიიდან, გაზ. "ინდუსტრიული ქუთაისი", 1940, №286, 11-12.
- გიორგი კედრენე, გიორგიკა, ტ. 5 თბ., 1963.
- კ. კეკელიძე, 1956 - კ. კეკელიძე, ერთი მომენტი ქართული პოლიტიკური აზროვნებისა კლასიკური ხანის ლიტერატურაში, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. I, თბ., 1956.
- კ. კეკელიძე, 1957 - კ. კეკელიძე, რუსთაველოლოგიური შტუდიები, ეტიუდები..., ტ. IV, თბ., 1957.
- ლაშა-გიორგის დროინდელი მემკატიანე, ცხოვრება მეფეთ-მეფისა თამარისი, ქართლის ცხოვრება. ტ. I, თბ., 1955.
- ი. ლოლაშვილი, 1989 - ი. ლოლაშვილი, თამარ მეფის აკლდამა გელათში, თბ., 1989.
- ი. ლოლაშვილი, 1971 - ი. ლოლაშვილი, დავით სოსლანის აკლდამის საიდუმლოება, თბ., 1971.

- ბ. ლომინაძე, 1955 - ბ. ლომინაძე, გელათი, 1955.
- ს. მაკალათია, 1990 - ს. მაკალათია, თამარ მეფე, 1990.
- ტ. შაშუკავეი, 1969 - Мамукаев Т., Тайна нузальской часовни, Орд. 1969.
- ი. მეგრელაძე, 1966 - Мегреладзе И., Новые сведения о Давиде Сослан. გაზ. "Вечерный Тбилиси", 1966, 29. 09, №229.
- რ. მეტრეველი, 1991 - რ. მეტრეველი, მეფე თამარი, თბ., 1991.
- ა. მურავიოვი, 1848 - Муравьев А., Грузия и Армения. СПб., 1848.
- შ. ნუცუბიძე, 1961 - შ. ნუცუბიძე, რუსთაველის ცხოვრების მეორე ნახევარი და იერუსალიმის სამეცნიერო ექსპედიცია, თბ., 1961.
- ე. პჩელინა - Пчелина Е, Нузальская часовня грабница Давида Сослана, Архив СОНИИ, Ист отд 6 опис 10.
- თ. ჟორდანია, 1896 - თ. ჟორდანია, ქრონიკები, ტ. I, 2005 წ. ტ. II, 1898.
- ა. სალუქვაძე, 1977 - ა. სალუქვაძე, ფრანგი რაინდის წერილი ბეზანსონის არქივებისკოპოსის ამაღლე დე ტრემლეს, ჟურნ. "ცისკარი", 1977, №2.
- ლ. ქემოკლიძე, 1970 - ლ. ქემოკლიძე, ახალი მასალები დავით სოსლანის შესახებ, გაზ. "ქუთაისი", 1970, №62.
- ვ. ჩაჩანაძე, 1947 - ვ. ჩაჩანაძე, პეტრე იბერიელი და ქართული მონასტრის პრეკლარატორი გათხრები იერუსალიმში, თბ., 1974.
- ზ. ჭიჭინაძე, 1884 - ზ. ჭიჭინაძე, საქართველოს მოკლე ისტორია, ტფ., 1884.
- ივ. ჯავახიშვილი, 1973 - ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ II, თბ., 1973.
- ვ. ჯაოშვილი, 1989 - ვ. ჯაოშვილი, ქუთაისი, 1989 წ.
- ს. ჯანაშია, 1946 - Джанашиа С, Раскопки в северной Осетии, Зария востока, 1946.

EMZAR TCHANTURIDZE

THE CRYPT OF THE BAGRATIONI DYNASTY IN GELATI MONASTERY COMPLEX

In the history science a number of questions, which were considered to be veritable, later became a subject to discussion. This is the case with indication of the location of the Queen Tamar's grave. Until 30s of the 20th century nobody had ever put under doubt the fact of burial of Queen Tamar in the Gelati Monastery. Furthermore, a question of origin and place of burial of Queen Tamar's spouse David Soslani has become arguable. Until the mid 20th century, he had always been considered to be descendant of the Bagrationi dynasty, and it had been known that he was buried in the crypt of the Kings of Bagrationi dynasty – in Gelati Monastery.

A letter of a French Knight Count De Bua published by Professor Z. Avalishvili at the end of 20s of the 20th century, has become the grounds for formation of an opinion of one part of Georgian scientists (Sh.Amiranashvili, S.Kakabadze, V.Chachanidze, R.Metreveli) that the remains of Queen Tamar were transferred to

and buried in Jerusalem. According to the historical sources, again, we have received the same picture – Queen Tamar was buried in Gelati Monastery.

The fact that David Soslani was of Bagrationi origin and was buried in Gelati Monastery has never been put under doubt. Though, in 1946, discovery of remains of a man found during the archeological excavations conducted in the church of the village of Nuzali in the Ardoni river valley, formed the fundamentals for the idea of, firstly, E.Pchelina and then of her associate - T.Mamukaeva that David Soslani was of Ossetia origin, a descendant of Tsarazon dynasty, and according to the Ossetia tradition he was buried in the church of Nuzali.

After researching and comparing the historical sources and published works, it has become clear that the established, traditional Georgian version was correct, and the idea of E.Pchelina-T.Mamukaeva and their supporters was wrong. Furthermore, it's apparent that they had an attempt of distortion of historical reality by falsification and incorrect interpretation of the historical sources. Numerous researchers have expressed their opinion about the latter fact.

On the basis of analysis and research of the found materials (historical sources, researches), I share the traditional version established in the Georgian historiography about the location of burial of Queen Tamar and David Soslani, and the origin of the David Soslani: Queen Tamar and David Soslani, after their demise were buried in Gelati Monastery, and David Soslani was a descendant of Bagrationi dynasty.